

OČIMA ELITY

historie, jazyk a literatura

EMPRESA MEDIA, a.s.

2017

OČIMA ELITY

OBSAH

4	Jiří Rak:
12	Petr Stančík
18	Bogdan Trojak
26	Vlastimil Vondruška
36	Markéta Pravdová
44	Viktor Janiš
50	Marie Šedivá Koldinská
58	Chuck Palahniuk
64	Petra Dvořáková
72	Jaroslav Čechura
80	Zdeněk Svěrák
90	Martin Franc
98	Jana Valdřová
106	Jiří Žáček
114	Ivan Šedivý
122	Petr Šabach
130	Luděk Galuška
138	Martin Hilský
146	Ludmila Vaňková
152	Robert Fulghum
160	Jiří Mikulec
168	Iva Klestilová

JIŘÍ RAK: MOUDRÉ STÁŘÍ JE V HÁJI

Když si historik začne hrát na prognostika, vždycky to špatně končí, říká Jiří Rak. Proč si Češi raději vymýšlejí fiktivní historii, než by znali tu skutečnou? O ryze české vlastnosti – klanět se autoritám a potom na ně nadávat u piva – jsme mluvili, jak jinak, v hospodě třetí cenové.

Platí, že ten, kdo se nepoučí z minulosti, je odsouzen k jejímu opakování? Taky se říká, že jediné poučení z dějin je, že žádné poučení neexistuje. Na opakování nevěřím. Svět se změnil, opakování není možné. Střídají se jen období optimismu a pesimismu. Devatenácté století naplňovala naděje, na jeho konci napsal Oswald Spengler *Zánik Západu*. Náklady spojené s očekáváním konce světa jsou tady pořád, jen ho pokaždé čekáme odjinud. Teď se bojíme islámu nebo Ruska, tehdy se báli žlutého nebezpečí, Asie. Ještě předtím Turecka. Vždycky existuje nepřítel a mnohdy si ho vytváříme sami.

Abychom vlastní chyby mohli svést na jiné?

Čím méně potenciálního nepřítele známe, tím to jde lépe. Můžeme na něho nahrnout všechno zlé, vytvoříme si ideální stereotyp. A nyní v případě islámu jde o staříčkový stereotyp, protiklad Západu a Východu, který existuje od dob Hérodota. Hérodotos tehdy schematizoval řecko-perské války na konflikt mezi svobodnou evropskou demokracií, což bylo Řecko, a asijskou diktaturou, což byla Persie. A tohle je asi jediná záležitost, která se skutečně vrací. Mongolské vpády, tatarské vpády. Vždycky ožije myšlenka: aha, nebezpečí despotického Východu je tady. Rozdíl spočívá v tom, že dneska nejde o Írán, Turecko nebo jiný konkrétní stát, s nímž by se dalo válčit. Jde o jakýsi fiktivní Islámský stát, o kterém nikdo nic vlastně neví. Absorbujeme do sebe všechny negativní stereotypy, které se nashromáždily skoro za tři tisíce let.

Hned po pařížském útoku na redakci časopisu Charlie Hebdo se objevily výroky „Budme objektivní“ nebo „Denně umírají na světě miliony nevinných lidí, tito provokovali“. Je možné být vůči takové události objektivní?

Ozývají se hlasy, že jsme ve válce. Ve válce ani vůči válce nelze být objektivní. Nikdo nemluví s chladnou hlavou, protože smrt logicky vyvolává emoce. Kdyby se mě někdo zeptal, přiznal bych, že nejsem Charlie, protože se mi nelíbí karikatury jakéhokoli náboženství. Není za to ale kulka, proto se v této chvíli musím postavit na stranu karikaturistů. Mohu s nimi nesouhlasit, ale nelze přijmout, že je někdo další, kdo taky nesouhlasil, odsoudil k smrti. Navíc podle mě platí, že člověk by se měl chovat v rámci pravidel hostitelské země. Jsem kuřák, ale když přijdu na návštěvu k nekuřákům, tak prostě nekuřím. Nebo k nim nechodím.

Ti útočníci ale nejsou na návštěvě.

Skutečnost, že zaútočí někdo s francouzským pasem, situaci ještě více komplikuje. Z vnějšího nebezpečí se stává nebezpečí vnitřní. Ztratili domácí kořeny a nové nezískali. Ocitli se někde mezi. V takové chvíli člověk vždycky tíhne k jednoduchému řešení. Mít jistotu je největší lákadlo. Svět se stal hrozně složitým, ani moje generace, která kontinuálně zažila všechny změny, se v nich neumí vyznat. Nemluvě o internetu a technice. Moudré stáří je úplně v háji. Každý stařík

má dneska hodného mladocha, který mu s technologiemi pomáhá. Všechno vyžaduje vzdělání, které tito lidé nemají, protože jim ho nikdo nedal. Ani doma, ani tam, kde teď žijí. A proto se uchylují k jednoduchým řešením. Slyší, že šaría všechno vyřeší, tak si řeknou, proč ne.

Je možné, že muslimy teď řada běžných Francouzů vnímá podobně, jako Češi po válce vnímali Němce nebo po roce 1989 Rusy?

Toho se velmi bojím. Všude platí základní pravidlo ze Švejka: „Zabili jste mi strejčka, tady máte přes držku.“ Nálada ve společnosti je zřejmá a vždycky ji za bandu řvoucích zloduchů odnesou dva slušní lidé v metru. Reakce je hysterická na obou stranách. Ti, kteří teď projevují solidaritu ve jménu svobody slova, vynadají každému, kdo jen naznačí, že má třeba trochu jiný názor. Najednou se nesmí dělat legrace z ničeho. Jediná katolická církev si zvykla na to, že od dob osvětenství je otloukánkem. Nahnali ji do defenzivy. Představte si, že by se objevily karikatury a nějaký biskup by se ozval. Už to úplně slyším: „Nejsme ve středověku, není inkvizice!“ Nerad bych se dožil doby, kdy jediní, z koho bude možné dělat si švandu, budou katolíci. Už v minulosti se ale ukázalo, že rozlícený dav si umí velmi rychle najít něco jiného.

Jak dlouho trvá, než dokáže historie odpustit?

Stereotyp se nikdy nevytvoří uměle. Může za ním být i překroucená skutečnost, ale musí reálně existovat. Potom záleží na tom, jak je daná nálada dlouho živena. U nás se například velmi dlouho uměle přizívovala nálada proti Němcům. Akorát potom začali komunisté moc tlačit na pilu a ztratili důvěryhodnost. Lidé viděli, že Němci dávno nejsou gestapáci, ale slušní sousedé, tak je naopak začali obdivovat. Vždycky říkám, že politici si dokážou všechno zprivatizovat pro sebe, udělat velkou show. Červené světlo televizní kamery působí na politiky jako žárovka na komáry, letí k ní.

Nevěříte na lidový hněv?

Vždycky ho musí někdo rozdmýchat. V devatenáctém století se pořád říkalo, že Češi jsou národ husitů. Prosím vás, jacípak husité! To je blbost. Češi byli spořádaní občané, kteří si žili své životy. Ve všech projevech, ve všech novinách se jim ale pořád zdůrazňovalo, že jsou národ Jana Žižky, tak tomu začali věřit. Když se navíc stane něco jako nedávno ve Francii, tak uvěří a ještě se začnou bát. Podobná věc se stala s Němci a Čechy v devatenáctém století. Smrtící směs je, když se bojí obě strany a každá má svůj díl pravdy. Češi měli pocit, že je Němci zatlačí díky kulturní převaze, a Němci se zase báli Čechů, protože jich bylo víc. Jakmile se objeví strach, vznikne situace kdo s koho.

Kdo z ní vyjde jako vítěz? Strana s menším komplexem?

Za nacionalismem se skrývá komplex. Ukazuje se, že spolehlivě funguje potřeba lidí patřit k většímu celku. Proč a za co máme bojovat teď, v našich podmínkách? Bojujeme proto na sociálních sítích. Klidně ve válce někoho jiného. Vlastní velké heslo, které by zapalovalo, nemáme. Sice jsme individualisté, milujeme soukromí, rádi zabouchneme dveře od domova před světem, ale ukazuje se, že potřeba patřit k co největšímu celku tady byla a bude.

Tak proč pořád vzhlížíme k Masarykovi, který nás z většího celku naopak vytrhl?

Protože tatíček to vzal jako přes kopírák od Franze Josefa, na kterého byli Češi zvyklí. Úcta k hlavě státu u nás je, proto lidem vadí, když prezident mluví jako kanál. Vždycky jsme si autoritu personalizovali. Husitství je Hus a Žižka. Spíš tedy Žižka, Hus je pro Čechy moc intelektuál, ale Žižka, to byl přece frajer, bojovník! Myslím, že nevládneme vládnout si sami. Cítím absenci vnímání věcí v širších souvislostech. Typický příklad najdete na venkově. V hospodě každý nadává na politiku, pak se objeví politik, tak se jde hromadně mávat vrchnosti. Jakmile odjede, šup zpátky do hospody a nadávat.

Má Česko komplex z chybějící kontinuity? Řekl jste, že Češi si tolikrát změnili dějiny, že jim už sami nevěří.

Historické kořeny našeho národního vnímání jsou v určité nesamostatnosti naší existence. Když si vezmete, kolik se jen za dvacáté století vystřídal režimů! Znal jsem několik málo Čechů, kteří žili

v Rakousku-Uhersku, v první republice, v druhé republice, za protektorátu Čechy a Morava, pak za toho dalšího podivného zřízení, později v Československé socialistické republice a tak dále. Vychází mně jeden režim na deset let. Každý z nich se zakládal na negaci předchozího. To bych jim nezazlíval, je úplně přirozené hodit svoje problémy na hrb někomu jinému. Když se s kamarády zdržíme v hospodě, říkám jim, ať to hodí na mě, protože mně doma nemá kdo vynadat. Problém je v přepisování historie. Ve známém heslu, že kdo ovládá minulost, ovládá budoucnost i přítomnost.

Dokáže libovolný silný režim vládnout, aniž má svou malou obdobu ministerstva pravdy?

Pravděpodobně ne, ale žádný režim, který existuje v moderním světě, by se neměl snažit zbavit národ kulturního kontextu, v němž jeho velká část vyrostla. Vždycky jsme měli snahu všechno vymazat a začít popisovat list papíru znovu. Po první světové válce se musely Čechy odrakouštit, potom zpátky odčistit a po druhé světové válce pro změnu odněmečtit. Pořád se to opakovalo. Kontinuita mizela.

Co vymazala naše generace?

Mám sestru v Lužických horách a ještě pořád si užíváme, že když chceme zajet do Lužice, do Žitavy, prostě jedeme. Pamatujeme si totiž dobu před revolucí, kdy jsme museli nejprve do Děčína pro celní a devizové prohlášení, vyměnit marky v bance, vyplnit spoustu papírů, potom nervy na hranicích. Jeden kamarád provozoval se ženou takový sport. Když jeli autobusem na zájezd, začali se vždycky před hranicemi naoko hádat, kde jsou ty růžové papíry. „Tys ho zapomněla?“ – „Ne, tys ho zapomněl a teď nás tam nepustí!“ Lidi kolem jim uvěřili, honem se dívali a začali se taky hádat, kde je růžový papír. Dneska by se ani nehnuli.

To je přece dobře...

Jistě, díkybohu. Tehdy si člověk mohl vymyslet cokoli a okolí spolehlivě vyděsil. Dnes mu nikdo neuvěří. Problém je, že velká část tuto pozitivní změnu nevidí jako zásadní. Tam v Lužických horách, když začaly v Novém Boru bouchat sklárny, se lidé měli špatně. V tu chvíli jim bylo jedno, že mohou jezdit do zahraničí, protože radši sedí v hospodě. Neradovali se, že si mohou svobodně cokoli přečíst, protože knihy stejně nečtou. Naopak chytily nostalgickou náladu, že dřív se měli všichni stejně.

I když to tak jen vypadalo?

Všichni jejich sousedí měli chatičku a na Vánoce pomeranče, pokud vystáli frontu. Teď už se ani v hospodě nepobaví, protože se užívají závidí. Napadá je myšlenka, co z toho konkrétně mají. Seriály. Mohou cvakat deset stanic. A i když mají peníze, má pro ně cestování pořád stejný význam. Je to vyjádření sociálního statusu. Jeden známý byl v Turecku, pořád ležel u moře. Navíc ho děsně otravovalo, že je jeden den naložili do

● **Narodil se v roce 1947 v Praze. Zabývá se hlavně obdobím pozdní habsburské monarchie a národního obrození. Na Univerzitě Karlově přednáší o mýtech, které panují v souvislosti s pojmem vlastenectví nebo českými dějinami obecně.**

Po revoluci se spolu s kolegy rozhodl navázat na práci Františka Palackého a dát dohromady přehled dějin českých zemí zproštěný tendenčních výkladů.

Poslední z patnácti dílů Velkých dějin zemí Koruny české vyšel v roce 2014.

